

Глазова О. П.,
доцент кафедри
мовно-літературної освіти
Інституту післядипломної освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка

ФОРМУВАННЯ ВІЗУАЛЬНОЇ ГРАМОТНОСТІ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ШКІЛЬНОЇ МОВНОЇ ОСВІТИ

У міжнародній освітній практиці досвід використання в якості джерел навчальної інформації візуальних зображень і образів постійно розширюється, що істотно впливає на сучасну шкільну освіту.

Потребу в грамотному й доцільному використанні візуальних зображень і образів актуалізувало організоване під час карантину засобами телебачення дистанційне навчання школярів. Жоден урок не було проведено без належного візуального супроводу у вигляді таблиць, схем, діаграм, ілюстрацій.

Саме зоровий канал є в людини найбільш активним у сприйнятті й переробленні інформації, яка поступає до свідомості. Більше половини нейронів головного мозку пов'язані з обробкою візуальної інформації. Найбільш ефективні такі способи передавання знань, як "текст+образ", "формула+візуалізація процесу, який описується" [3, с.162].

Звичними стали створені засобами комп'ютерної візуалізації додатки до підручників, залучення в освітній процес коміксів та мультфільмів, віртуальні інтернет-екскурсії до музеїв. Значної популярності набув скрайбінг (з англійської scribe - робити ескіз, нарис) – метод пояснення, який супроводжується графічними ілюстраціями (малюнками, піктограмами, схемами) до змісту сказаного. Таке подання навчальної інформації забезпечує реалізацію дидактичних завдань навчання:

унаочнення навчальної інформації, стимулювання мимовільної уваги, емоційність сприйняття, розвиток критичного, логічного і візуального мислення.

Принцип когнітивної візуалізації впливає з психологічних закономірностей, відповідно до яких ефективність засвоєння підвищується, якщо наочність у навчанні виконує не тільки ілюстративну, а й когнітивну функцію, тобто використовуються когнітивні графічні навчальні елементи. Це призводить до того, що до процесу засвоєння підключається «образна» права півкуля. У той же час «опори» (малюнки, схеми, моделі), компактно ілюструють зміст, сприяють системності знань [4, с.2].

Отже, особливої актуальності в освітньому процесі набуває візуальна грамотність (англ. visual literacy) як здатність розуміти й використовувати зображення, активізуючи здатність людини думати, вчитися і виражати думки в зображеннях [3, 169].

Педагогічна концепція візуальної грамотності, яка виникла в кінці 60-х рр ХХ ст. у США, ґрунтується на положеннях про значущість візуального сприйняття для людини в процесі пізнання світу і свого місця в ньому, провідну роль візуального образу в процесах сприйняття і розуміння, необхідності підготовки свідомості людини до діяльності в умовах безперервного збільшення інформаційного навантаження у світі, який усе більше «візуалізується».

Суть візуального мислення найкраще ілюструє приклад, наведений американським психологом Рудольфом Арнхеймом. Двом учням запропонували розв'язати одну задачу: «Зараз 3-тя година 40 хвилин. Котра година буде через півгодини?» Обидва розв'язали задачу подумки. Перший учень вдався до арифметичних дій, до 30 додавши 40 і, оскільки година складається з 60 хвилин, перекинувши залишок у 10 хвилин до наступної години. Другий застосував візуальний образ: уявивши круглий циферблат годинника і зображення стрілки, «побачив» точку, в яку стрілка має переміститися. Обидва отримали відповідь: 10 хвилин по 4-ій [4, с.2].

Для словесників традиційним є пояснення мовного теоретичного матеріалу з опорою на когнітивну графіку: таблиці та схеми. Така візуалізація мовного

навчального матеріалу дозволяє систематизувати й узагальнити інформацію, її сутність полягає в зміщенні акценту з ілюстративної функції в навчанні на розвиток пізнавальних здібностей і критичного мислення.

Такі зображення, як репродукції картин, фотографії, графічні ілюстрації звичайно використовують на уроках розвитку зв'язного мовлення, на яких здійснюється робота над твором-описом предмета (тварини) (5 клас), природи (6 клас), зовнішності людини (7 клас), пам'ятки історії та культури (8 клас). Такі зображення не так виконують ілюстративну функцію, як є основою для вербалізації побаченого у формі грамотно складеного тексту.

Використання комп'ютерів та смартфонів створює можливість включення до навчального процесу динамічних, інтерактивних і мультимедійних засобів навчання, допомагає полегшити сприйняття навчальної інформації, зробивши її більш доступною та цікавою. Одночасне використання різних форм представлення інформації за допомогою різноманітних вербальних, візуальних, мультимедійних кодів сприяє активізації навчальної діяльності, активізує процес осмислення і переробки інформації [2, с.2].

Запровадження ІКТ в освітній галузі має перейти в системний процес, який охоплює всі види діяльності. ІКТ суттєво розширяють можливості педагога, формуючи в учня важливі для нашого сторіччя технологічні компетентності (1, с.8).

Проте за всієї корисності засобів комп'ютерної візуалізації навчання слід зазначити, що метою значної частини з них досі залишається виключно ілюстрування, а задіяні в них ілюстративні форми подають учневі готовий образ знання, завдяки чому в учнів «продовжує переважати традиційний тип репродуктивної пізнавальної діяльності (прийняття готового знання), а не конструюється мислеобраз, який виноситься з внутрішнього плану діяльності людини у зовнішній [5, с.3].

Подання навчальної інформації в готовому вигляді вступає в суперечність із проголошеним Концепцією НУШ компетентнісним підходом до навчання, в основу якого покладено «новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей,

потрібних для успішної самореалізації в суспільстві» [1, с.7]. «На відміну від звичайного використання засобів наочності, робота візуального мислення є діяльність розуму в спеціальному середовищі, завдяки якому стає можливим здійснити переклад з однієї мови представлення і сприйняття інформації на іншу, осмисливши зв'язки і відносини між її об'єктами» [4, с.3]. Активна навчальна позиція кожного здобувача освіти має стати звичною і єдино правильною. Саме цьому завданню, а не ілюструванню змісту навчального матеріалу та «прикрашанню» уроку мають бути підпорядковані використовувані в навчальному процесі візуальні зображення.

Учитель має організувати самостійну пошукову діяльність учнів, проєктуючи навчальні та життєві ситуації для формування та застосування ними предметних і ключових компетентностей.

Для забезпечення якісної візуалізації навчальна інформація має бути ретельно відібрана та систематизована; мають ураховуватися психолого-педагогічні механізми сприйняття візуального контенту. Значні обсяги навчальної інформації візуалізація допомагає подати в логічно побудованій і лаконічній зручній для сприйняття й осмислення учнями формі. Візуалізоване подання навчальної інформації активізує емоційно-образні компоненти мислення та забезпечує когнітивне структурування змісту знань [4, с.6].

Сформована належним чином візуальна грамотність утворює нову систему когнітивних можливостей учня, які активно використовуються в процесах сучасної освіти, навчання і творчої діяльності.

Література

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи/ Міністерство освіти і науки України. Електронний ресурс, режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

2. Бабич О. Візуалізація інформації в процесі навчання / О. Бабич // Фізико-математична освіта : збірник наукових праць / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту, СумДПУ імені А. С. Макаренка, – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – Вип. 1 (5).

3. Ільїна Галина. Візуальна грамотність у контексті когнітивних та освітніх процесів. Вісник КНТЕУ, 2018. № 1.

4. Лаврентьев Г.В., Лаврентьева Н.Б., Неудахина Н.А. Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов: электронный ресурс/ Г.В. Лаврентьев, электронный ресурс, режим доступа: http://www2.asu.ru/cppkp/index.files/ucheb.files/innov/Part2/ch8/glava_8_1.html

5. Манько Н.Н. Когнитивная визуализация дидактических объектов в активизации учебной деятельности: электронный ресурс, режим доступа: <http://izvestia.asu.ru/2009/2/peda/TheNewsOfASU-2009-2-peda-04.pdf>